

Dějiny kanonického práva

Před tzv. Graciánovým dekretem (1140-1152) se nedá mluvit o kanonickém právu jako o právní vědě ve vlastním slova smyslu. To ale neznamená, že by církevní společenství nevyvíjelo žádnou právní aktivitu.

Právní zkušenost ve Starém zákoně

Zákon pro lid Staré smlouvy obsahoval organizační principy a pravidla soužití. Je statutem smlouvy (znamením smlouvy byla obřízka), je základním obsahem smlouvy Boha a jeho lidu, jejímž iniciátorem je Bůh sám.

Ze zachování Zákona, který obsahoval přesné dispozice kulturní, morální a právní, pak vyplývá typický způsob života židovského národa.

Je zde těsné pouto mezi Smlouvou a Zákonem. Izraelský Zákon je zákonem náboženským. Reguluje vztahy jak lidu s Bohem, tak vztahy mezi lidmi.

Ve Starém zákoně najdeme právní předpisy ve vlastním slova smyslu (viz především 2. Kniha Mojžíšova=Exodus, 4. Kniha Mojžíšova = Leviticus, a 5. Kniha Mojžíšova = Deuteronomium Př.:

- dědické zákony, soudní procedury,
- Tresty (př. neúmyslné zabití 5. Kniha Mojžíšova=Deuteronomium = zkratka Deut 19,1-13, krádeže a zpronevěry – Ex 22)
- organizaci společenství,
- zákon pro soudce (Deut 16, 19 – úplatek, nikomu nestránit), krále (napří králem nemohlo být cizinec Deut 17,15) a kněze (kněží z kmene Lévi neměli žádné dědictví v Izraeli, zato jim náležela k obživě část z obětí, které dávali ostatní kmeny Deut. 18,1-8)
- pro svědky (Deut 19, 15-21 – trest za křivé svědectví, 2-3 svědci „*Testis unus testis nullus*“)
- zákony pro bohoslužbu (zejména Leviticus)
- ochrana jednotlivců a společnosti (zajatkyňe, sirotci a vdovy, novomanželé, prvorozený, ochrana života, ochrana cti ženy (Deut 21-22)
- slib a přísaha – jaké má dopady.

Právní zkušenost v Novém zákoně

Křesťanská komunita, i když vychází z židovského národa a přebírá např. liturgické zvyklosti, už od svého vzniku vykazuje svou specifickou identitu a má základní ustanovení, disciplínu, pro své fungování, které se liší od těch židovských. NZ neobsahuje jen učení o víře, ale také morální a disciplinární předpisy, které určují základní instituty v Církvi a základní principy pro život křesťanů.

Z Nového zákona se dozvídáme např. o tom, jaké je organizace církevní obce – kdo jsou představení (1 Tim 3-5), jaké jsou pravomoci kněží (Jan 20,22-23), manželství (1. Kor 7,10-16 *privilegium paulinum*). (Sk 15,1-12 – zda mají křesťané, kteří nebyli židé, zachovávat Zákon a nechat se obřezat).

(Papežská biblická komise: Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2004.)

Etapy (historické okolnosti – vliv na vývoj práva)

I.-III. stol. Je to doba pronásledování církve. Neexistují koncily, dekreta (rozhodnutí autority), civilní právní akty... V centru života křesťanů stojí apoštolové.

Exkurz

V historii: napětí mezi faktorem státním a politickým.

Základní rozlišení: systémy monistické a systémy dualistické.

Monistický systém (teokratický stát): nerozlišuje mezi časným a duchovním, náboženský prvek je hluboce propojen s politickým prvkem - není zde rozdíl mezi náboženskou společností a civilní společností, mezi zákonem náboženským a zákonem civilním.

Tipický příklad: Izraelský stát ve Starém Zákoně. Politická organizace směřovala k tomu, aby byly splněny náboženské cíle. Náboženský zákon byl také zároveň zákonem civilním (ale ne vice versa), náboženské povinnosti byly zároveň povinnosti vůči státu.

Totéž: Římská antická říše. Náboženství zde bylo činitelem ztotožnění se se státní mocí. Imperátor byl zároveň nejvyšším knězem. Mimo stát neexistovala žádná jiná autorita.

Monistické systémy jsou typické pro předkřesťanské společnosti.

Křesťanství vneslo dualismus: "Dejte císaři, co je císařovo, a co je Božího, Bohu." (Mk 12,13-17)

- existence nějaké svrchované moci, která se liší od moci světské. Křesťan je jakýmsi občanem dvou společností.

- umožnilo vznik pluralitních společností, potvrzení práva na svobodu a nástup moderních demokracií

Problém koexistence a hranic.

Dva krajní postoje:

cesaropapismus: primát civilní autority (císaře) nad náboženskou autoritou (papež) - typické pro pozdní římské impérium a ranný středověk.

potestas directa Ecclesiae in temporalibus (XI-XII stol., vítězství v boji o investituru): přesně opačný: primát mocí církve v časných věcech - primát církevní autority nad autoritou politickou.

dnes: podle učení II. vatikánského koncilu církev předpokládá nadřazenost církevní autority pouze v některých oblastech res mixtae, ve kterých by ráda, aby politická autorita respektovala církevní předpisy:

- dosazování do církevních úřadů

- manželství (vznik tzv. civilního manželství: důsledek reformace, pokračuje k francouzské revoluci - manželství které produkuje civilní efekty bez ohledu na náboženské vyznání manželů.)

- školy a zdravotnická zařízení (neznamená nedodržovat státní zákony, ale svobodu zakládat školy a zdravotnická zařízení, přijímat do nich vyučující podle svých předpisů - př. profesori na teologických fakultách, právo vyučovat náboženství)

- vojenská služba (ne povinnost církevní služby pro kněze)

- církevní památky (jaké je zde relevance státních zákonů: př. kostel - 1) jako soukromý majetek, 2) jeho udržování a svobodné užívání, 3) ve vztahu k jeho funkci).

- bioetické otázky

- řešení pomocí konkordátů

Právní zkušenost antické Církve (2. a 3. stol.)

S rostoucím počtem křesťanů pak vznikají komunity a je potřeba je nějak organizovat.

- oddělení od židovské komunity – r. 49 „koncil“ v Jeruzalémě, viz Sk 15,1-12.
- přebírání římského práva
- organizační struktura

Po smrti apoštolů bylo třeba zapsat zvyklosti komunity. Křesťané se snaží žít tak, jak je to naučili apoštolové – vznikají sbírky norem, kterým apoštolové učili. Sbírkami, které máme, jsou sbírkami právních obyčejů¹.

Dva prameny:

Apoštolské sbírky a kanonicko-liturgické sbírky.

Větší část těchto sbírek pochází z Východu, kam se nejprve křesťanství šířilo. Jsou psány řecky. Jsou to sbírky – tedy nemají nějaké uspořádání.

DIDACHÉ, 1./2. stol, pochází ze Syrie nebo Palestiny a je to základní text pro mnohé teologické disciplíny. (pozn. Kanonické právo není teologická disciplína, pouze v některých oblastech zpracovává teologické poznatky). Je citována ve všech pozdějších sbírkách.

4 části:

1. část – morální charakter (existují dvě cesty – cesta života a smrti, světla a tmy.... Obsahuje např. zákaz potratů, rasismu...)
2. část – liturgické (bohoslužebné) předpisy
3. část – organizace církve
4. část – byla zřejmě dodána později, je apokalyptická (=mluví o konci světa)

Traditio Apostolica, 3. stol.

- Její důležitost je relativní, dokumentuje dobře liturgické zvyky prvotní církve.

Didascalia Apostolorum – konec 3. stol. Asi v Sýrii, řecky a autorem je nějaký biskup, vychází z Didaché

Canones apostolorum nebo také Kánony 85 apoštolů (kánon = idea, norma): 4./5. stol., simuluje autorství papeže Klementa I-

Listy Ignáce z Antiochie (7)

První List Klementa Římského Korint'anům (ten je autentický)

Pastýř Hermův

¹ **Právní obyčej** je nejstarším pramenem práva vznikají spontánně na základě dlouhodobé tradice a obecné akceptace veřejností i státem (je to nepsané právo). Opakováním činnosti se vytvoří tradice, zvyk a tento je obecně uznáván za správné řešení případu. Typické rysy: *sus longaevus* – jde o zvyk dlouhodobě zažitý a užívaný; *opinio necessitatis* – skutečnost, že jde o zvyk obecně uznávaný, který je i uznán a sankcionován státem. Přestože jde svou podstatou o právo nepsané, vznikaly v průběhu doby nejrůznější soupisy a sbírky právních obyčejů, ať už oficiální či zpravidla spíše soukromé povahy, čímž docházelo k vyšší jistotě.

IV.-V. stol.

Období svobody církve. Všem obyvatelům Impéria byla dána náboženská svoboda (Císař Konstantin I. vydal v r. 313 Edikt milánský, jímž ukončil pronásledování křesťanů a zaručil náboženskou svobodu všem obyvatelům říše. Nová situace, rostoucí počet křesťanů, nové možnosti rozvoje. Upevňují se hierarchické struktury, vytvářejí se jednotné předpisy.

Scházejí se koncily, zvláště na Východě (shromáždění představených církve – biskupů: ekumenické, regionální, zvláštní, a jejich rozhodnutí jsou vydávána ve formě **kánonů**, papežové stále častěji vydávají **dekrety** nebo **dekretalia**.

Dekretalia (Epistolae decretales)– oficiální odpovědi papežů, koncipované podle určitých pravidel, na otázky (právní i jiné) biskupů, církevních hodnostářů či jiným osob. Od prosté konzultace až k soudní žalobě či odvolání ať soudní nebo mimosoudní.

Dekret – je rozhodnutí papeže v nějaké věci, z vlastní iniciativy (ne odpověď na otázku)

Zvykové právo se mění v právo dané kompetentními autoritami.

Vznikají sbírky těchto norem (charakter privátní).

Koncily = komunikace mezi jednotl. oblastmi = umožňuje vznik jednotného práva.

Koncilní legislativy a její dokumenty

Druhy koncilů

- a) provinční – z určité provincie podle administrativního modelu římské říše, jiný systém: Itálie a Afrika.
- b) nadprovinční – setkání biskupů z jedné části Impéria – buď východní, nebo západní
- c) patriarchální
- d) z celé západní a části východní oblasti Impéria – svolávány císařem Konstantinem
- e) ekumenické = z celé oblasti Impéria + mimo Impérium

Druhy dokumentů vzešlých z koncilů:

1. Koncilní Akta – protokoly. Př. Koncil v Kartágu z 1. 9. 256. Obecně se ale ne všechna akta uchovávala.
2. Projevy koncilních otců nebo předsedů shromáždění nebo císaře.
3. Litterae Synodales –obsahovaly podpisy všech účastníků a byly posílány také biskupům jiných provincií.
4. Anatema – sankce.
5. Vyznání víry
6. Kánony koncilu. Uchovávají se od IV. stol., jedná se o disciplinární dispozice formulované podle právních pravidel té doby.

Sbírky koncilních kánonů mají charakter regionální. Jsou uspořádány chronologicky (byly větš. konány pravidelně). Jazyk: řečtina, syrština. Jsou to privátní sbírky.

Rozdíl – Východ a Západ

Východ: sbírky zákonů církevních a civilních dohromady.

Chronologické (kánony jsou uspořádány podle doby, kdy vznikly):

Sintagma canonum – Antiochie IV. stol., řecky, existuje mnoho překladů např. do syrštiny, kopštiny, latiny... Obsahuje kánony všech hlavních východních koncilů. (Není striktně chronologická, koncily jsou řazeny – nejprve ekumenické, potom místní.)

- Velmi důležitý pramen.

Africké sbírky: V severní Africe se konalo mnoho koncilů, ty nejdůležitější v Kartágu. Výrazná právní a rétorická kultura. Sbírký jejich kánonů se rozšířily po celé západní části impéria.

Breviarium Hipponense – obsahuje kánony koncilu v Hippo z r. 393 (kterého se účastnil i sv. Augustin). Tato sbírka představuje souhrn afrického kanonického práva té doby. Její dispozice byly zachovávány v celé oblasti a potvrzeny následujícími koncily.

Sbírký galské církve. Také v Galii nacházíme důležitou koncilní aktivitu. Jsou řazeny jak chronologicky, tak tematicky. Rozšířili se do Itálie, se kterou galská církev udržovala živé kontakty.

Statuta Ecclesiae Antiqua (vznik mezi 442-506): je to nejdůležitější sbírka, která se týká církve galsko-římské V. stol.

Má 3 části: 1. část – vlastnosti, které má mít biskup, a vyznání víry. 2. část – 89 disciplinárních kánonů (podle vzoru Didascalia Apostolorum a Constitutiones Apostolicae), 3. část – rituál ordinace (vliv Traditio Apostolica)

Západ (Španělsko, Itálie)

Španělsko – sbírky obsahují východní kánony IV-V stol. a kánony církví v Galii, Africe a Římě. Itálie:

Vetus Romana obsahuje kánony Nicejského (325) a Sardického (343) koncilu. Důležité: právo apelu do Říma (nadřazenost římské církve).

Isidoriana nebo Hispana: vznik V stol., pravděpodobně v Římě. Obsahuje kánony prvních koncilů.

Itala nebo Prisca: VI stol., v Římě

VI.-VIII. stol.

Období pádu římské říše na východě. Narůstá rozdíl kulturní, politický i disciplinární mezi Západem a Východem. Dekadence římské právní kultury.

Západ: Karel Veliký. Církev je velmi aktivní misionářsky, ale je pod nadvládou civilní moci. Právní činnost závisí velmi na politických událostech zvláště v germánských národech (Ostrogóti, Visigóti, Frankové, Langobardi, Normani, Anglosasové).

Charakteristika práva a sbírek: partikularita.

Východ: vznikají sbírky uspořádané systematicky (podle témat) – z praktických důvodů. Textů je více, je třeba tedy texty vybírat, krátit.- problém subjektivního chápání, takže pro nás mají z pohledu historického svědectví menší hodnotu než sbírky chronologické. Jsou ale na druhě

straně velkou pomocí ve zkoumání historie vývoje právních institutů a terminologie. Jejich předností je také systematický obsah (index).

Celkově ale představují spíše dekadenci právní kultury: obsahují texty různorodé, z toho plyne nejasnost v terminologii. Malá znalost latiny vede ke zkomolení textů. Obsahují texty dané různými autoritami – krize autority – právní, legislativní.

Trulana

Nomocanonum – sbírky církevních kánonů a civilních zákonů říše, které se církve týkají. Obsahují také shrnutí tematiky (sommario) a index.

Breviarium Canonum – poslední africké koncily, pro potřeby biskupa a diecéze.

Concordia canonum

Itálie:

Charakteristiky sbírek:

romanita = důraz na papežské dekretálky, vynechává kánony, které nebyly papeži akceptovány
autenticita = jsou vyloučeny texty, jejichž původ je nejasný

universalita = obsahují antické texty přijaté celou církví, africké texty a románské texty. (např. byzantské sbírky oproti tomu nikdy neobsahovaly texty západního původu).

Collectio Dionisiana – kolem r. 500, dvě části **Liber Canonum** a **Liber Decretalium**

Autor: Dionysius Exiguus (Dionysium malý) – mnich, pravděpodobně žil dlouho v Konstantinopoli a po smrti papeže Gelasia (949) odešel do Říma, důležitá osobnost pro obnovu právního myšlení na západě. Uměl výborně řecky a latinsky a je autorem mnoha překladů z řecké patristiky. Jako Boetius a Casiodorus usiluje zachovat antickou kulturu.

Liber Canonum: existují tři redakce, obsahuje kánony různých koncilů.

Liber Decretalium: obsahuje 38 dekretálií papeže Siriaka (384-399) a Anastasia (496-498), které se vztahují k různým problémům (tedy ne všechny, nebo ne celý text, ale jen ty, které mají nějaký právní význam)

- velký význam, protože se stala sbírkou římské církve, měla veliký vliv v Itálii i mimo ni a sloužila za základ mnoha dalším sbírkám (např. *Vetus Gallica*, *Collectio Hispana*)

Sám Dionysius ji potom rozšířil o další texty, takže se pak nazývala **Collectio Dionysio-Hadriana** – papež Adrian ji daroval Karlu Velikému jako podklad pro obnovu církve = určitá „promulgace“.

Exkurz:

Zákon nabyvá závaznosti ne tím, že byl napsán, ale když byl vyhlášen (promulgován) zákonným způsobem zákonnou autoritou.

OSTROVNÍ SBÍRKY

Místo výskytu: Irsko, Skotsko, Bretaň

Charakteristika církevního společenství: téměř chyb organizace *diecéze-biskup*, život společenství se organizuje kolem klášterů, jehož představení často měli práva, které jinde měli biskupové.

Zdá se, že produkce právních norem nezáleží na koncilech – zdá se, že byly velmi řídké a že se nezabývaly tvorbou disciplinárních kánonů.

Dále koncept práva těchto národů se lišil do římského pojetí (pozn. je tomu dodnes).

Právní normy, které se zde zachovávaly, byly především morální normy, a velký vliv měli opat a zповědník. Jejich zdrojem byla Bible, díla Církevních otců, mnišské řehole a rozsudky. Byly to normy, které bylo povinností zachovávat ne protože byly dány nějakou autoritou, ale protože byly rozumné (*jus quia justum* a ne *jus quia iussum*)

Nejdůležitější sbírka: **Collectio Hibernensis**: vznik 700-725, obsahuje asi 500 textů různého původu:

- a) Písmo svaté (z toho 2/3 ze Starého zákona)
- b) Mnoho textů Církevních otců.
- c) Texty jiných církevních autorů.
- d) Některé východní kánony z Itálie, Galie a ostrovů.

Tyto texty jsou pak rozděleny do 65 knih.

Zvláštním fenoménem a pramenem práva jsou **Penitenciáře (Libri poenitentiales)**.

- pomůcka pro zповědníky a obsahovala seznamy skutků, které musí vykonat kajícíník podle toho, o jaké hříchy se jednalo (taxativní výčet). Jsou to seznamy dosti primitivní, nemají strukturu = charakter popisný, ne normativní.
- Široce používané.
- Není to regulace deliktů, představují figuru taxativního výčtu deliktů.
- Známe Penitenciáře bretaňské a irské, anglosaské, existují i penitenciáře z kontinentu – imitovaly ostrovní + často doplněny o některé koncilní kánony nebo dekretálie.

VIII-IX stol.

V mnoha regionech se nevyvíjí v církvi žádná právní aktivita. Důvod – vnější problémy: Církev v Africe prakticky vymizela, do Španělska přišli Arabové, v Itálii jsou Langobardi.

V Evropě se naproti tomu rozvíjí francká říše. Protože vznikla v podstatě násilných sjednocením dobytých národů, král hledal nějaký jednotící prvek – a vybral si katolickou víru – podpora misí. Církev byla ale pod striktní nadvládou světské moci – král např. dosazoval biskupy, opaty klášterů. Její vnitřní situace nebyla mnohde dobrá (nevzdělanost kněží, korupce, zasahování šlechty, kupčení s církevními úřady...), ale následující panovníci začali podporovat reformu jejího života. Karel Veliký nazývá svou říši římskou říši a nechává se korunovat římským králem = obnovení myšlenky římského impéria. Karel Veliký byl ochráncem církve, ale také ji chtěl ovládat.

Po definitivním vítězství nad Langobardy mu papež Hadrián I o velikonočních r. 774 v Římě předává sbírku **Collectio Dionysiana**, jako sbírku zákonů, jejichž dodržování má v církvi chránit. Karel Veliký dbá na to, aby diecéze měly vysvěceného biskupa (ne laika), aby kněží poslouchali svého biskupa, atd. Chce ovšem řídit také život církve, co se týče svátostí, liturgie,

vnitřního života klášterů, chce sám jmenovat biskupy a faráře, svolávat koncily. Z toho vznikají napětí. Uznává ale svrchovanou moc papeže co se týče víry a disciplíny.

Sbírky které v tomto období vznikají, jsou většinou sbírkami disciplinárních předpisů, které již v církvi existovali. Nejdůležitější:

Collectio Dionysio- Hadriana (viz výše)

Dacheriana. Název podle Lucy D'Acheryho, který ji publikoval v r. 1672. Jedna z nejdůležitějších sbírek karolínské reformy, obsahuje hlavní linie reformy.

Zvláštní fenomén – i v civilním právu – **falza**. Dokumenty, které se presentovaly pod hlavičkou nějaké historické autority, které je ale nenapsala. Problém: majetek. V církvi existoval systém beneficí: postavil se kostel, který byl nadán tzv. beneficiem, z kterého se měli financovat provoz, opravy, živobytí faráře, pod správou nějakého šlechtice. V době vlády Lothara, syna Ludvíka Zbožného (kolem r. 817), byla v zemi občanská válka. Toho zneužívala šlechta, která se těchto beneficí zmocňovala. Práva se nedalo dovolat, takže situace se řešila v církvi i jinde pomocí vyhotovení dokumentů, které zachycovaly to, co tomu kterému subjektu patřilo, a byly jakoby podepsány nějakou nespornou historickou autoritou. Nejednalo se tedy o podvod a odpovídalo to tehdejšímu myšlení: středověký koncept „autenticity“ se lišil od našeho. Pro nás je autentický dokument, u kterého je jasné, kdo ho napsal, kdy a kde. Ve středověku se za autentické považovaly dokumenty vydané nějakou nespornou autoritou.

Decretales Pseudo-Isidoriane (847-852, myslel se Isidor Sevilský): 3 části, mozaika textů z různých dob, jak církevních, tak civilních.

Obsah např.: vymanění rozhodování o církevních věcech z moci laiků, restituce ukradeného majetku tak, aby sloužil podle intence dárců k duchovním účelům. Obnova církevní organizace a církevní hierarchie. Povinnosti kněží. Manželské otázky – hl. Nerozlučitelnost manželství a manželské překážky, které vyplývaly z příbuzenství.

Autoři vycházeli z různých zdrojů“ antických koncilů, papežských dekretálek, spisů Apoštolských otců, z římského práva, z Písma svatého.

Další rozšířené sbírky:

Donatio císaře Konstatina

Capitularia Benedicti Levitae

Doba krize karolínské doby až ke gregoriánské reformě: stol. X- r. 1140

- po smrti Karla Velikého – boj dědiců, říše roztržena. Postupně ale zase ožívala myšlenka jednotné římské říše, jednotlivá knížata utvořila nejprve „Regnum Teutonicum“ – Německé království pod vedením Oty, knížete saského (919-936), který potom sjednotil znovu říši a byl r. 962 korunován v Římě císařem římským.
- Rozdíl od vlády Karla Velikého: císař mohl zasahovat do volby papeže, papež mu musel přísahat věrnost.

Důležitá sbírka té doby: Dekret Burcharda Wormského (zač. 11.) – 20 knih: syntéza církevního práva (témata, která byla pro tehdejší církev aktuální : organizace, manželské právo...). Rozšířila se po celém impériu a měla tedy sjednocující funkci – jednota práva.

Sbírky po ní – stále více systematické.

Dictatus papae – dokument, který pojednává o právech papeže. Vznikla na podnět papeže Řehoře VII kolem r. 1076.

(Souvisí s bojem o investituru = zda může císař jmenovat biskupy a opaty. Skončil kompromisem: Wormským konkordátem r. 1122, kdy se císař se investitury zřekl a souhlasil s kanonickou volbou biskupů a opatů, a s udělením lenních statků duchovním, papež naproti tomu souhlasil s císařovou účastí u voleb, které nebyly pro spory kapituly nebo konventu rozhodnuty.)

Papež zde dává 27 tezí, kterými se mají zabývat další studie.

(český překlad: viz Wikipedia)

I. teze: Římská církev je založena samotným Pánem.

II. teze: Římský biskup jako jediný může být po právu nazýván obecným.

III. teze: Pouze on může ustanovovat a sesazovat biskupy.

IV. teze: Jeho legát, i když nižšího důstojenství, budiž představen nade všechny biskupy na koncilu, a je mu dovoleno pronášet proti nim klausuli o sesazení.

V. teze: Může sesazovat nepřítomné. (pozn.: pravděpodobně se tím myslí sesadit z úřadu ty biskupy, kteří nejsou dlouhodobě přítomní ve svých diecézích)

VI. teze: Není dovoleno, mimo jiné, pobývat ve společném domě s tím, koho on vyobcuje z Církve Svaté.

VII. teze: Pouze jemu náleží právo podle potřeby doby tvořit nové zákony, ustanovovat nové obce, činit z kanonií opatství a obráceně dělit bohatá biskupství a chudá slučovat.

VIII. teze: Pouze on může disponovat císařskými odznaky.

IX. teze: Pouze jemu musejí všechna světská knížata líbat nohy.

X. teze: Pouze jeho jméno budiž připomínáno v církvi. (pozn.: tj. i v kostele při mši)

XI. teze: Neboť toto jméno je jedinečné v celém světě.

XII. teze: Budiž mu dovoleno sesazovat císaře.

XIII. teze: Je mu dovoleno přemísťovat biskupy na různá místa podle potřeby (pozn. – to bylo ve středověku velmi ojedinělé).

XIV. teze: Pouze on má moc světit a ustanovovat kleriky kteréhokoli kostela se mu líbí.

XV. teze: Může zakázat konání služeb ustanovených kněží pro své ordináře a přijímání vyšších svěceních od jiných biskupů.

XVI. teze: Žádný synod nemůže být zván obecný bez jeho souhlasu.

XVII. teze: Církevní právo nemůže být měněno a doplňováno bez jeho souhlasu.

XVIII. teze: Výrok jím ustanovený nemůže být nikým odvolán; pouze on sám může tento výrok odvolat.

XIX. teze: On sám nemůže být nikým souzen.

XX. teze: Nemůže být souzen ten, kdo se odvolá ke Svatému stolci.

XXI. teze: Pouze Svatý stolec může soudit "maiores causae". (pozn.: tj. soudit prohrěšky proti kanonickému právu)

XXII. teze: Římská církev se nikdy nemýlila a podle důkazů Písma se nezmylí.

XXIII. teze: Nechtě je římský papež, pokud byl kanonicky zvolen, pro zásluhy svatého Petra prohlášen za posvátnou osobu.

XXIV. teze: Pouze s jeho souhlasem je poddaným dovoleno vznášet obžaloby.

XXV. teze: Pouze on může ustanovovat a sesazovat biskupy bez svolání synodu.
XXVI. teze: Kdokoliv nesouhlasí s římskou církví, bude vyloučen z obce křesťanů.
XXVII. teze: Necht' může vyvazovat poddané ze slibu věrnosti vůči hříšníkům.

Další důležité sbírky:

Collectio LXXIV Titulorum – obsahuje mnoho pramenů civilního práva
Collectio Cardinalis Deusdeit - pro nás důležitá ilustrace situace římské církve

Tři kolekce Iva z Chartres:

(biskup z Chartres 1091-1116)

Decretum – kanonický materiál z někt. předchozích sbírek.

Tripartita – dekretály papežů a kánony koncilů z období prvních 11. stol.

Pannormia – systematický manuál kanonického práva, rozšířený po celé Evropě.

Prolog: někdy v Decretum, větš. v Panormii: traktát **De consonantia canonum** – „diversi sed non aversi“, concordia = cum chordis, consonantia = znít společně - pluralita. (concordia = jednota, svornost). Reaguje na kontrasty v různých právních pramenech, je to první skutečné dílo právní vědy.

Začátek kanonické právní vědy:

Tzv. Graciánův dekret - *Concordia discordantium canonum*

Gracián – učitel na universitě v Bologni. Byl mnichem – to je vše, co o něm víme jistě, jinak jsou to samé dohady.

Pro své žáky sestavil sbírku právních textů **Concordia discordantium canonum**. Byl to studijní text s cílem naučit studenty, jak se vypořádat s tím, že některé právní dokumenty se neshodují.
concordia = cum corde

- přesto, že se jedná o privátní sbírku, ale o text pro vzdělání budoucích právníků, ale měla nesmírný vliv na rozvoj kanonického práva.

Gracián dal svým studentům tuto metodu k překonání neshod v zákonech: 3 klíčová slova:

Auctoritates, rationes, dicta

Problém autority: pokud si dva zákony odporují, je to když dvě autority na stejné úrovni tvrdí různé věci. Jak rozlišujeme **ratio**:

ratio loci – zákon partikulární a zákon univerzální.

ratio temporis – zákon pozdější ruší zákon dřívější (pozn.: starý právní princip)

ratio significationis – stejné slovo může mít různé významy – nutno hledat, v jakém významu ho zákonodárce použil.

ratio dispensationis – dispens = *relaxatio legis mere ecclesiasticae in casu particulari*“ (zbavení vázanosti ryze církevním zákonem ve zvláštním případě)

dictum – vystoupení magistra – učitele: ten svou autoritou osobní a morální rozřeší otázku.

Po Graciánovi už neexistují další systematické sbírky, pouze chronologické – těch dokumentů, které byly vydány **po Graciánovi**:

Liber extra – (Raymund z Peñafortu, promulgovaná r. 1234) – 5 dílů

Liber sextus – promulgovaná r. 1298 – další dekretálky od Řehoře IX po Liber extra (tzn. Po r. 1234) až do papeže Bonifáce VIII. Název – proto, že navazuje na Liber extra, která je pětidílná. Sama se ovšem také skládá z pěti knih.

Clementinae - promulgovaná r. 1317. Jméno podle papeže Klementa V., který dal pokyn k jejímu vytvoření. Obsahuje jeho dekretály, dva dekretály jeho předchůdců a usnesení 15. ekumenického koncilu ve Vídni (1311-1312)

- sbírky papežských nařízení (dekretálek a dekretů). Byly už promulgovány papežskými bulami jako univerzální zákony církve. Cíl – právní jistota – texty pro tribunály a školy.

Kromě nich: **Extravagantes Jana XXII.** (20 dekretálií tohoto papeže) a **Extravagantes communes** (dekretály od kolekce Liber Sextus do Klementa V.) – soukromé sbírky, sestavil právník Jan Chappuis r. 1500.

Tyto tři pak spolu s Graciánovým dekretem tvoří **Corpus Iuris Canonici**.

Název inspirovaný románským Corpus Iuris Civili císaře Justiniána. V r. 1566 dal papež Řehoř V pokyn k jeho korekci a v r. 1582 schválil „*editio romana*“ této sbírky. Stala se tak oficiální sbírkou církevních zákonů až do r. 1917.

Mezi těmito dvěma daty právní činnost v církvi samozřejmě neustala, omezuje se ale převážně na dokumenty papežů – ty jsou různého druhu: např. papežské konstituce. V r. 1852 je v Římě založeno periodikum *Acta Sanctae Sedis*, od r. 1909 jako oficiální sbírka církevních zákonů, později název změněn na *Acta Apostolicae Sedis*, pod nímž vycházejí dodnes, kde jsou publikována většina církevních zákonů - tímto jsou vyhlášeny (promulgovány) – kán. 8 CIC. Dalším pramenem práva jsou rozhodnutí Římské roty. Partikulární právo v diecézích – asi do pol. 18. stol. v rámci diecézních synodů. Řeholní právo.

KODIFIKACE KANONICKÉHO PRÁVA

Na konci XIX stol. byla situace v kanonickém právu poněkud chaotická.

Kard. Pietro Gasparri: „Během staletí a měnících se okolností se zákony církve staly natolik komplikované, že je možné použít slova, která použil Livius na adresu římského práva: *immensum aliarum super alias coacervatarum legum cumulum.*“ (nesmírná hromada zákonů bez ladu a skladu nakupených).

I.vatikánský koncil (1869-1870, přerušen) se chtěl zabývat reorganizací právního řádu. Diskuse zda pokračovat metodou kompilace nebo přejít ke kodifikaci po vzoru moderních právních kodexů. Nakonec bylo rozhodnuto vytvořit kodex. Po přerušení koncilu se práce nepřerušily, i když se jednalo o privátní studia vytváření partikulárních kodexů.

Práce na něm začaly v r. 1904 bulou Pia X. *Arduum sane munus*. Předsedou komise byl jmenován kard. Gasparri. Schéma kodexu bylo dokončeno v r. 1914 po zapracování připomínek biskupů, ale II. světová válka zabránila promulgaci kodexu. Byl promulgován až v r. 1917 papežem Benediktem XV a nabyl účinnosti 19. května 1918. Nese název *Codex Iuris Canonici*. Představuje první úplnou kodifikaci kanonického práva v dějinách latinské církve. Byla také už v r. 1917 vytvořena komise pro autentický výklad CIC.

Struktura: podle vzoru Justiniánova kodexu:

5 knih:

- I. Všeobecné normy
- II. Osoby (klerici, řeholníci, laici)
- III: Věci (svátosti, posvátná místa a doby, magisterium, majetek)
- IV. Procesy
- V. Zločiny a tresty.

Neobsahuje: konkordáty, liturgické právo. Nechává v platnosti nabytá privilegia a opačné obyčeje, pokud některé nepovažuje za škodlivé..

Kánony měly jasným, stručným a věrným způsobem formulovat disciplinární zákony – pouze *parte dispositiva* určující? část předchozích pramenů, ne motivace a historické odkazy.

Kodex neměl za cíl přinést něco nového, znamenal jen novou reorganizaci církevních zákonů do této podoby. Latinsky (*výborná latina, velmi syntetická – tehdy se tento jazyk normálně v Římské kurii užíval, byly v něm přednášky na univerzitách. –výhody: jednota vyjadřování, nezkrsování – každý překlad je tak trochu výklad*), nesměl se překládat, nemáme tedy oficiální překlady do jiných jazyků - i u nynějšího kodexu rozhodující pro výklad zůstává latinský text, i když máme překlady.

Literatura:

Falchi G.L.-Ferme B.E., *Introduzione allo studio delle fonti dell'Utrumque Ius*, Lateran Universitz Press, Roma 2006.

Dalla Torre G., *La città sul monte. Contributo ad una teoria canonistica sulle relazioni fra Chiesa e Comunità politica*, Anonima Veritas Editrice, Roma 2007.

Promulgace Kodexu 1917 dala podnět k rozsáhlé vědecké aktivitě, která se soustředila hlavně na komentář tohoto nového legislativního textu. Objevuje se značný počet studií a publikací (komentáře, monografie, historické výzkumy, časopisy: hlavně v Evropě a v severní Americe) – jak pozitivní, tak kritické.

Vyšel ale v nevhodnou dobu – nemohl předvídat rychlé společenské změny vyvolané první světovou válkou: pád Rakousko-uherské monarchie a vznik demokratických států, revoluce v Rusku, dále rozvoj průmyslu – agrární společnost, kde důležité byl vlastnictví půdy, se stále víc mění na průmyslovou. Rozvoj exaktních věd a techniky.

Pohled na církev a svět, který poskytoval Kodex, začínal být zastaralý (vycházel z jiné společenské a kulturně-sociální doby – monarchie, silná centralizace) – vychází se starého řádu se značným papežským centralismem. Mluvílo se o potřebě jeho novelizace (stále větší spolupráce s laiky), ale ke změně nedošlo (kromě dvou změn v kánonech).

Po druhé světové válce – rozpad koloniální soustavy, vznik východního bloku. Misie – odpor proti romanizaci třetího světa. Ekumenické trendy pod vlivem spolupráce za války.

Papež Jan XXIII dne 25. ledna 1959 oznámil dvě důležitá rozhodnutí – svolání synodu církve v Římě a svolání ekumenického koncilu (II. Vatikánský koncil). Měl se zabývat situací církev a současného světa a nalézt cesty k obnově církve a k tomu, aby byla lidem přístupnější a srozumitelnější.

Koncil začal 11. října 1962 (papež Jan XXIII. během jeho konání zemřel – v r. 1963. Nový papež Pavel VI. Pak nařídil, aby se v koncilu pokračovalo. Konec koncilu: 8. prosince 1965. Vzešlo z něj 16 dokumentů. Nejsou to klasické právní předpisy, ale také to nejsou jen teologické traktáty. Jsou to dokumenty teologicko-právní povahy, a protože byly řádně vyhlášeny, normy v nich obsažené jsou právně závazné.

Se změnami v právu se nečekalo až na celkovou novelizaci kodexu, ještě během koncilu i po jeho ukončení byla vydána řada právních předpisů (př. – o papežské volbě, o církevním školství, o smíšených manželstvích, o reorganizaci římské kurie..).

První otázka k řešení: zda udělat jeden kodex pro celou církev, nebo dva – latinský a východní. Téměř hned rozhodnuto pro druhou možnost. Další otázka – propojit oba kodexy jakýmsi základním kodexem, který by obsahoval zákony pro celou církev, zatímco oba kodexy by se zabývaly tím, co platí pro latinskou církev a východní církev: *Lex Ecclesiae Fundamentalis*. Nakonec od tohoto upuštěno s tím, že základním zákonem církve je Evangelium.

Komise pro reformu kodexu – ustavena 25. března 1963, ale svou práci začala až po uzavření koncilu – její práce se musela zakládat na usneseníh koncilu (v čele – kar. Ciriaci, později kard. Pericle Felici). Měl přetlumočit nauku koncilu do právního jazyka (v mezích, které se týkají práva). (Skládala se vlastně ze dvou komisí – kardinálové + odborníci).

První důležitou etapou jejich práce bylo vytyčení základních principů, podle kterých se pak bude konat revize Kodexu. Ty byly schváleny biskupským synodem v r. 1967.

- právo má pomáhat pastorační činnosti a odstranit příliš tvrdé normy;
- posílit pravomoci biskupů, v určité míře zavést decentralizaci, omezit papežské rezerváty;
- osobní práva křesťanů, umožnit jejich soudní ochranu, upravit administrativní rekurz;
- princip územní doplnit principem osobním;
- minimalizovat samočinné tresty na případy nejzávažnějších deliktů;
- nově systematicky uspořádat látku kodexu.

Texty nových kánonů byly poslány všem biskupům, dále složkám Římské kurie a některým významným světovým studijním centrům (universitám).

V r. 1980 bylo papeži představeno schéma celého nového kodexu.

Plenární rozprava – říjen 1981, pak osobní revize papeže s komisí odborníků.

Nový Kodex promulgován 25. ledna 1983 už dalším papežem Janem Pavlem II. (asi 20 let po ukončení II. Vatikánského koncilu) s účinností od první neděle adventní r. 1983.

V Apoštolské konstituci *Sacrae disciplinae leges* kterým byl vyhlášen, papež mluví o jeho cíli: je zřejmé, že kodex nemá nahradit víru, Boží působení, milost, lásku. Ale má svými ustanoveními podporovat takový pořádek, který umožnil co nejlepší rozvoj církve jako společenství i jejích členů jako jednotlivců. Je to tedy nástroj (dobro společenství a *salus animarum*). Je pokládán za doplnění učení II. Vatikánského koncilu a zejména jeho dvou konstitucí: dogmatické (*Lumen gentium*) a pastorační.

Církev jako Boží lid, svátostné společenství, hierarchická společnost. Nauka o církvi jako o Božím lidu a o hierarchii jako službě, a o církvi jako společenství a z toho vznikajících vzájemných vztazích. Protože církev má společenský a viditelný charakter, potřebuje normy, aby její uspořádání a činnost byla co nejlépe regulována k jejímu cíli. Pozn. – není to ale katechismus nebo nějaký návod k pastorači, je to zákoník. Cílem kanonického práva je hledat, jaký by měl být řád společenství a jak by měly fungovat jeho instituce, aby to napomáhalo Božímu lidu v jeho pozemském putování.

Derogační formule – kodex 1917 výslovně zrušen. Dále zrušeny obyčeje (podrobnosti viz kán. 5) – obecně obsah tohoto kodexu a to, co je jím zrušeno obsahují kán. 1-6.

Neobsahuje: liturgické zákony. Nemění a neruší dohody Apoštolského stolce se státy nebo jinými politickými společnostmi, privilegia.

Rozdělení – už ne podle justiniánského systému. Nový kodex má 7 knih:

- I. Všeobecné normy (*zákony církve a jejich vyhlášení, právní obyčej, dekrety a instrukce, administrativní akty, reskript = odvolání proti administrativnímu rozhodnutí, privilegium, dispens, stanovy a jednací řád, fyzické a právnické osoby, právní jednání, moc – řídicí, výkonná a soudní, církevní úřady, vydržení a promlčení, počítání času*).
- II. Boží lid (*křesťané obecně – povinnosti a práva, klerici – vzdělávání, inkardinace, povinnosti a práva, pozbytí stavu klerika, osobní prelatury*).

sdružení křesťanů, hierarchické zřízení církve, Instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života).

- III. Učitelský úřad církve (*učitelský úřad církve, služba Božímu slovu, katecheze, misijní činnost, katolická výchova, školy, katolické univerzity a jiná VŠ zařízení, církevní univerzity a fakulty, hromadné sdělovací prostředky, vyznání víry*).
- IV. Posvěcující služba církve (*svátosti, ostatní úkony bohoslužby – svátostiny, církevní pohřeb, svatí, obrazy, ostatky, slib a přísaha*)
- V. Majetek církev (*nabývání, správa, smlouvy a převody, zbožné odkazy a nadace*)
- VI. Církevní tresty (*zločiny a tresty – obecné normy, tresty za jednotlivé zločiny*)
- VII. Soudní a mimosoudní řízení (*procesní právo: obecné normy o soudech, soudní řízení, některá zvláštní řízení – manželské záležitosti a prohlášení neplatnosti svěcení, trestní řízení, administrativní proces, přeložení faráře nebo zbavení úřadu*)

Východní církve = katolické východní církve, které jsou v jednotě s římskou církví, jsou to církve katolické, ale mají své výrazné teologické a duchovní dědictví, vlastní bohoslužbu, vlastní disciplínu – organizaci. Jsou do velké míry autonomní, včetně zákonodárství. Spolu s katolickou latinskou církví tvoří jednu Katolickou církev: stejné vyznání víry, stejné svátosti, stejné vedení. V současnosti jich existuje 21 a dělí se do 5 skupin podle liturgické tradice: alexandrijská, antiochijská, arménská, chaldejská a konstantinopolská (nebo byzantská).

(Ritus – rozumí se bohoslužba).

Právo východních církví nebylo v průběhu dějin nikdy kodifikováno. Po vydání CIC 1917 se začalo o jeho kodifikaci uvažovat. V r. 1929 zahájeny studijní práce, papež Pius XI. V r. 1935 ustanovil Papežskou komisi pro vypracování východního kodexu kanonického práva. V čele – arménský patriarcha Agagianiani. – v r. 1948 předala papeži výsledek své práce – Codex Iuris Canonici Orientalis (CICO). Papež se ho rozhodl promulgovat po částech – manželské právo (1949), procesní právo (1950), řeholní, majetkové a výklad pojmů (1952), rity a osoby (1957). Tyto normy ale vykazovaly silnou latinizační tendenci (chápaní a pojmy, které byly východním křesťanům cizí) a proto byly pro východní křesťany těžko přijatelné. – přerod zde znamenal opět II. Vatikánský koncil a jeho dekret o východních církvích **Orientalium Ecclesiarum** z r. 1964. Ten prohlásil sjednocené východní církve za rovnocenné církvi latinské a nařídil, aby si podržely své dědictví mj. i v oblasti disciplinární. Papež Pavel VI. V r. 1972 ustanovil Papežskou komisi pro revizi východního kodexu kanon. Práva, schéma hotovo 1986, poslední úpravy 1989. Jan Pavel II. Promulgoval 18. 10. 1990 s účinností od 1. Října 1991. Název: **Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (CCEO)**.

Nečlení se na knihy, ale na 30 titulů. Zavazuje všechny východní církve a podrobnější právní úpravu svěřuje partikulárnímu zákonodárství. Je stručnější než západní kodex (1546 kánonů oproti 1752).

Pastor bonus – apoštolská konstituce z 28. června 1988 (= druh papežského dokumentu), která pojednává o složení Římské kurie a o kompetencích jejích jednotlivých složek = tedy o vedení univerzální církve.

Jan Pavel II – obnova myšlenky *Corpus iuris canonici*.

CIC + CCEO + Pastor bonus tvoří novodobý *Corpus Iuris Canonici*.

Pozn. Kodex neměl obsahovat definice pojmů (to je úkol především dogmatiky), ale v některých kánonech je najdeme, zřejmě z praktických důvodů.

Postavení katolické církve v mezinárodním společenství

Svatý stolec je subjektem mezinárodního práva (ne katolická církev, ale Svátý stolec). Subjektem mezinárodního práva jsou jednak subjekty na bázi teritoriální (např. státy), nebo subjekty na bázi funkční (např.).

Svatý stolec není ani jedno – je to vedoucí orgán katolické církve (papež).

Charakteristiky jako ostatní subjekty: svrchovanost (= má svůj autonomní právní řád) a nezávislost (= má moc nad těmi, kdo jsou součástí katolické církve) => určitý subjekt (uzavírá traktáty, má diplomatické styky, je členem mezinárodních organizací...).

Je subjektem mezinárodního práva, protože byla jako taková vždy uznávána.

Stát Vatikán je něco jiného, i když jedno neexistuje bez druhého – ten sice má jako stát svůj právní řád odlišný od kanonického práva, ale ve svých zákonech má, že papež je jeho hlavou, jedná jeho jménem. Jako stát může být subjektem mezinárodního práva, ale nevystupuje tak – nemá diplomatické styky, jeho jménem jedná Svátý stolec, ten jeho jménem uzavírá smlouvy. Má své občany – *ius officii* – jsou občany díky úřadu. (např. všichni kardinálové)
(Vznik – Lateránské smlouvy 1929)

Svatý stolec je členem OSN:

1953 – měl své representanty v ekonomické a sociální radě. Účastnil se kodifikace mezinárodních zákonů.

Účastní se ad hoc specifických zasedání.

1958 – bylo stanoveno, co znamená status stálého pozorovatele: mohli se účastnit veřejných zasedání, mohli mluvit po USA, nemuseli platit příspěvky, mohli předkládat návrhy, avšak ne přímo, ale prostřednictvím USA.

Stále ale chybí formální vazba.

1964 se to mění: jmenoval svého prvního stálého pozorovatele při OSN (všichni, kdo se nemohli stát členy, měli zde své zástupce se statutem pozorovatele). Aplikují se na něj tedy pravidla pro stálé pozorovatele. Svátý stolec obdržel právo účastnit se Valných shromáždění jednou provždy, ne jen na urč. čas, jako ostatní.

4.10. 1964 – návštěva papeže Pavla VI v sídle OSN – projev, který je základem pro přítomnost Svátého stolce v OSN: proč přítomnost: 1. protože už dva tisíce let v kontextu evangelizace je přítomen v mezinár. společnosti. 2. Je ho právní status: je hlavou společenství věřících, které v průběhu staletí vždy bylo přítomno v mezinár. Aktivitách.

(Pozn. – není to kvůli státu Vatikán, i kdyby ten přestal existovat, Svatý stolec bude dál subjektem mezinárodního práva.)

14. 3. 1965 – ženevská smlouva ohledně diplomatických vztahů. Mj. obsahuje žebříček pozorovatelů podle jejich právní situace: (1. Nečlenské státy a jiné subjekty mezinár. práva – to byl jen Svatý stolec; 2. Nadnárodní společnosti – př. Mezinárodní červený kříž; 3. Další mezivládní organizace; 4. Nevládní organizace.)

Svatý stolec – účastní prací v OSN, má právo hovořit, ne vždy hlasuje, nemusí platit příspěvky (ale platí je dobrovolně)

7. července 2004 – rozhodnutí Valného shromáždění, kterým je kodifikována praxe ohledně Svatého stolce.

(kampaň proti Svatému stolci po konferenci v Káhiře o ženské otázce – otázky potratů – rozhodnuto kodifikovat jeho pozici v OSN. Otázka, zda může být i členem, ale to se zdálo nevhodné Svatému stolci – např. Proto, že nechtěl hlasovat o vojenských otázkách apod.)

Výsledek: vztah OSN a Svatého stolce je jediným, který je regulován zvláštními předpisy:

- právo slova (novinka: může své návrhy prezentovat přímo, ne prostřednictvím jiného členského státu).
- nemá hlasovací právo (ale byl povolán při tvorbě mezinárodního tribunálu pro ex-Jugoslávii nebo Rwandu – tam měli hlas všechny státy, ne jen členské)
- platí příspěvky.